

Intervju: dr Slavica Perović

KAD BOLI, TO SE MORA REĆI

Svjedočili smo raznim „štetovanjima“ žene u crnogorskom društvu, modusi su raznovrsni, bespoštednost je apsolutna, baš kao i ženina krivica

Dr Slavica Perović, redovna profesorka, ugledna lingvistkinja i anglistkinja Univerziteta Crne Gore i Univerziteta Union u Beogradu, tokom proteklih decenija istraživala je različite lingvističke fenomene sa posebnim interesom za manifestacije odnosa moći u jeziku. Autorka je oko penastak knjiga, što autorskih, što prevedenih i uređivačkih iz oblasti sintakse, analize diskursa, pragmatike i kognitivne semantike. Još od kraja 90-tih godina prošlog vijeka, a kasnije i kao Fulbrajtove stipendista tokom stručnog usavršavanja na Kalifornijskom univerzitetu Berkli, SAD, upoznala se sa rodnim pristupima lingvistici. Iz tih istraživačkih aktivnosti koje su dovele rodne hijerarhije u jeziku u središte njenih naučnih interesovanja proizišao je prevod knjige „Ti jednostavno ne razumiješ“ američke lingvistkinje Deборе Tanen (1999) kao i mnogi naučni radovi od kojih je jedan broj sabran u knjizi „Jezik u akciji“ (CID, 2009). Potom je 2012. napisala roman „Life lift“ (izdavač „Nova knjiga“) kojim je takođe otvorila pitanja rodnih i drugih hijerarhija danas i ovdje.

Ne srećemo često u Crnoj Gori umjetnice i teoretičarke, pogotovo ne akademkinje koje su inspirisane feminističkim teorijama i politikama i pri tom spremne da se uključe u javne debate sa svojim naučnim nalazima. Vi, međutim, nemate problem da se nađete na feminističkoj strani, ni kao naučnica ni kao spisateljica ni kao javna ličnost?

Jedan od mogućih odgovora na postavljeno pitanje glasio bi – ja nisam feministkinja, ja sam žena. Nema ko da bude žena umjesto mene, te stoga nema ni ko da bude feministkinja

umjesto mene. No, biti ili postati feministkinja u mom slučaju značilo je stići do krajnjeg stadijuma jednog procesa, dugog u svojoj postupnosti i teškog po svojoj prirodi. Ja sam se čitavog života učila kako da budem žena i postepeno sam saznavala svu složenost i zahtjevnost toga nauka. U vrijeme mog psihičkog, emocionalnog i intelektualnog formiranja, žena je bila dobra i prihvaćena ako je vjerno imitirala muškarca: tako su nalagali standardi u društvu, naročito u obrazovanju, književnosti i nauci – muškarci su davali sud o tome da li nešto valja ili ne valja, i obrazloženje za taj sud. Sve što je mene vitalno interesovalo u životu bilo je premjereno muškom mjerom. U školi smo proučavali uglavnom muške pisce, na fakultetu se predavalo muškim diskursom i muškim riječima, kanon ili kanone u stvaralaštvu postavljali su muškarci. Odobravanje, ocjenu, potvrdu svega što ste uradili najčešće ste dobijali od muškaraca koji su bili figure od autoriteta ili na rukovodećim mjestima. Koliko god naviknuta na ovo, postepeno sam uviđala da tu nešto nije u redu. Gdje sam tu ja?

Žene koje su počinjale da se profesionalno, stručno i naučno ostvaruju u mojoj generaciji bile su imitatorke. Imitirale smo muškarce u mnogim oblastima. U stvaralaštvu takođe. Uzori su bili pisci, ne spisateljice: koliko god bila dobra i prerađena ženskim senzibilitetom, misao je u krajnjem ishodu morala da nalikuje muškoj, inače nije bila valjana i takva djela nisu bila visoko ocjenjivana. *Tražiti i naći svoj glas* – ovi pojmovi pripadaju rječniku iz proširene demokratske stvarnosti, dakle jednom poznijem periodu: u vremenu o kojem govorim u glosarijima i teaurusuma nije bilo pojmova koji bi ohrabрили autorke da izgrade stav i izraze svoje autentične ideje, te iskažu ženski senzibilitet bez straha od posljedica. Žena uglavnom nije imala svoj glas da njime progovori, a najviše pohvala dobijala je kada ne bi uopšte ni progovarala. Ili pisala, odnosno pjevala. Istorija mog stručnog, naučnog i književnog rada poklapa se dobrim dijelom s istorijom feminizma. Sa svim naučnim uvidima koje sam stekla istražujući u lingvistici i pišući, posredstvom svih velikih ljudi, žena i muškaraca koje sam u životu srela, sa svim vidicima koje sam putujući po svijetu širila – bilo bi neprirodno i nenormalno, skoro nemoralno, da se opredijelim drugačije sem prosvjetljeno feministički. To je onaj vidljivi dio moga rada, mog naučnog opusa i mojih javnih istupa, ali on je samo dio ledenog brijega mog stvaralaštva, da se tako izrazim.

Veliki je raspon lingvističkih tema koje ste istraživali, ali ono što vas je, očito, prvenstveno zanimalo u svim tim lingvističkim područjima bila je manifestacija društvenih hijerarhija u jeziku, dakle – tema jezika i moći.

Do prvih spoznaja o rodnom nejednakostima došla sam „na naučnoj osnovi“ dugotrajno i postojano istražujući određene fenomene jezika na velikim korpusima, ali nisam s tom namjerom započela istraživanja: to je došlo postepeno. Ono što me zanimalo bio je diskurs savremenog čovjeka. Bilježila sam i kao na skeneru dobijala „presjek“ jezika koji je odražavao pojave u savremenom društvu, a svi ti presjeci bili su dijagnoze društvene moći, učitane diskriminacije, hijerarhizovanost svih vrsta i, naravno, rodnih odnosa. Sve što sam godinama istraživala, koji god da sam jezički fenomen imala u fokusu – sve je ukazivalo na ženu s manjkom moći i viškom društvene diskriminacije u kulturnom scenariju koji poredak te dvije

kategorije teško može lako i brzo pomjeriti, na štetu muškaraca, pogotovo. Ispada da sam do rodni nejednakosti došla na naučnoj osnovi, da sam nauči više vjerovala nego sopstvenom iskustvu. Trebalo je da mi neki filozof ili lingvista kaže da trpim nepravdu, diskriminaciju, omalovažavanje na rodnoj i polnoj osnovi; bila mi je potrebna egzaktnost, nisam vjerovala svom doživljaju, a niko me nije ni ohrabrivao da mu povjerujem. To sam shvatila kao užasan apsurd života žene u Crnoj Gori; nisam samo ja u pitanju bila. Trebalo je da sve to dekonstruisati. Ovakva proučavanja jezika pokazala su da imaju nešto od kvaliteta lakmus papira; mogla su da detektuju nejednakost, dominaciju, rodnu hijerarhizovanost i slično: papir je plav, žene su neravnopravne, a ja sam odlučila da na tu činjenicu ne zatvorim oči. Ne znam kako ih drugi zatvaraju. Ja sam feministkinja jer sam žena; za moja prava nema ko da se bori sem mene, a ovdje je o borbi riječ, ni o čemu manjem: za moj status u društvu, struci i nauči ja moram da dignem glas i iznesem stav, kao što moram da kažem da me boli kada je moje fizičko biće ugroženo. Kada se ovo generalizuje i univerzalizuje, svaka žena je feministkinja ili bi to trebalo da bude. U ovome što sam iznijela nije sadržano ništa protiv muškaraca, prosto je prirodno da žena bude definisana sobom, a ne muškarcem.

U Crnoj Gori ni danas nije dovoljno „prestižno“, ili je čak „nezahvalno“, praviti akademsku karijeru na temama koje su u srodstvu sa feminizmom. Iako je riječ o znanjima bez kojih danas nije moguće pristupiti humanističkim disciplinama, naša naučna zajednica nekako ipak nalazi način da ignoriše ta znanja i istraje u svom konzervativizmu i u tim uslovima bavljenje ovim pitanjima sigurno ne obezbjeđuju ugodnu akademsku poziciju. Dodatno se podriva konformistička akademska ušuškanost svakim „miješanjem“ u život. Vi ste se ipak miješali u život, i to ne samo onda kada je trebalo naučno braniti neka zalaganja koja su se ticala vaše ekspertize, kao što je, na primjer, bilo zalaganje za upotrebu rodno osjetljivog jezika. Kako ste odlučili da je potrebno spustiti se ponekad sa akademskih visina?

Jedna od strategija da se postigne relativno uspješna akademska karijera i da se izbjegne vjetrometina etiketiranja zbog suprotstavljanja etabliranoj moći, a to skoro uvijek znači suprotstavljanje muškarcima, mogla bi da bude odlazak u neku relativno daleku epohu, u neko naučno naftno polje gdje ćete neprestano istraživački boraviti. Pri tom, za taj smještaj ne biste morali sami da plaćate – drugi bi vam platili da tamo boravite i ostanete. U mom slučaju to bi najvjerojatnije bilo toplo Šekspirovo naručje, njegov prebogat stvaralački opus, raskošan vokabular, originalne sintaksičke cjeline i obrti, diskursni fenomeni najrazličitijih vrsta, od latinskog u engleskom do engleskog u engleskom, koji je upravo u njegovom djelu postajao moderni engleski kakvog ga danas znamo, i sve to za potrebe naučne analize i interpretacije djela kojemu do danas nema rovnog. Mogla sam da ne izlazim iz toplog Šekspirovog zagrljaja sem da s njim odem u pozorište. To nisam željela. Osjećala sam da imam dug prema svom vremenu, morala sam da pišem i govorim: konačno, jezik je moje polje proučavanja, o nekim stvarima znala sam više od drugih. Nije isključeno da takav stav nekom ne bude po volji. Nekome ko odlučuje.

Vaš roman „*Life lift*“ imao je dobru recepciju, ali bilo bi zanimljivo vidjeti i kako on „leži“ u nekom novom čitanju proze crnogorskih spisateljica na tragu feminističkih književno-teorijskih ideja, na koje ćemo, naravno, morati sa sačekamo. Da li je to okvir u kojem vi želite da vidite svoj književni rad?

Moj odnos prema tom pitanju sličan je kao i moj odnos prema feminizmu. Moj je feminizam induktivan, ja sam jedna, da tako kažem, induktivna feministkinja, i pritom žena osjetljiva na nepravdu prema ženama. Ja nisam odlučila da ću da budem feministkinja, moje pripadništvo tom pokretu skoro i da nije bilo na svjesnoj ravni: ja prosto nisam mogla drugačije. Fascinira me i užasava način na koji se žrtvuju žene kako bi se postigli razni ciljevi, bilo u porodici, radnom okruženju ili u društvu. Svjedočili smo raznim „štetovanjima“ žene u crnogorskom društvu, modusi su raznovrsni, bespoštudnost je apsolutna, baš kao i ženina krivica. Za sve što joj se desi – sama je kriva. Neka štetovanja imala su formu linča: svi smo to gledali i mediji su dali lijep doprinos. Mislim da o tome treba da se piše, i da je prirodno da o tome pišu žene. Ako je to *žensko pismo*, neka se tako i zove, samo da pismo bude dobro napisano.

Naravno, postoje i ozbiljni teorijski aspekti i potreba da se daju spekulativni odgovori na neka pitanja u vezi sa *ženskim pismom*, kao što je, na primjer, i pitanje koje nam se nameće u svijetlu novih i sve radikalnijih identitetskih diskusija – da li žene polažu isključiva prava na *žensko pismo* ili, drugim riječima – da li je *Sluškinjinu priču* Margaret Atvud mogao da napiše muškarac? Može li muškarac da osjeti sve one nagovještaje i natuknice koje predstavljaju prijetnju ženi, koja lako može postati i sumrak njenog roda, gdje bi ona bila svedena samo na pol? Žene vrlo dobro znaju da je opasnost stalno tu, da je ona sistemska konstanta ovijena oko muške prirode i društvenog ustrojstva, kao i količine i kvaliteta demokratskih prava. Žena sve to dobro zna zato što diskriminaciju diše i živi. Nije u pitanju književna fantastika, poput one u *Sluškinjinoj priči*: žensko iskustvo na dnevnoj osnovi – bilo da se odnosi na emocionalnu, egzistencijalnu, profesionalnu ili identifikacionu sferu – zaista zna da domaši granice fantastičnog. Vjerujem da muškarac pisac ne bi baš tako mogao. A, ako bi i mogao, možda ne bi upravo tu temu izabrao koliko god ona bila legitimna. To su ženske teme. Konačno, to su i moje teme.